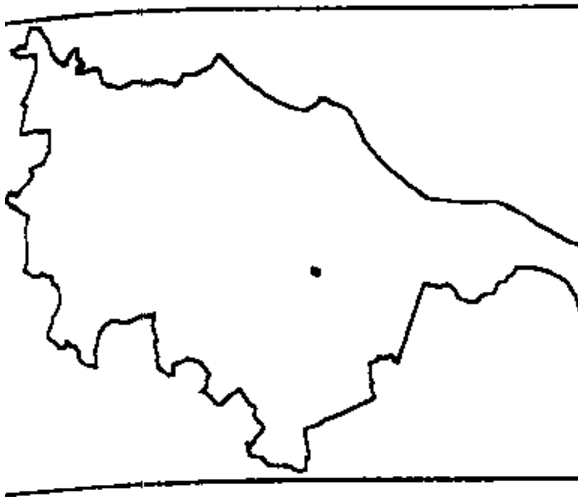

ROZWÓJ URBANISTYCZNY GDAŃSKA

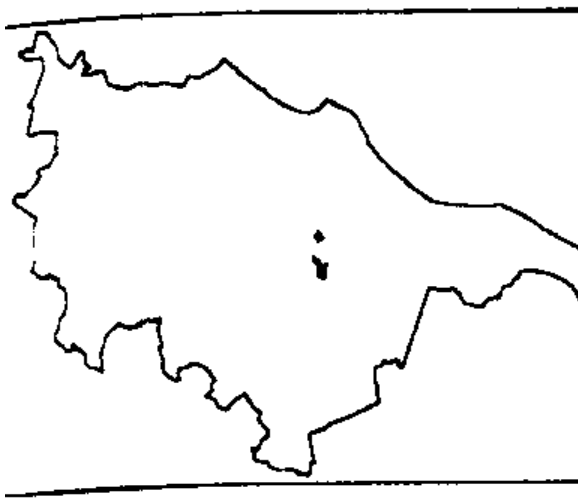
w dzisiejszych granicach

Wczesne średniowiecze

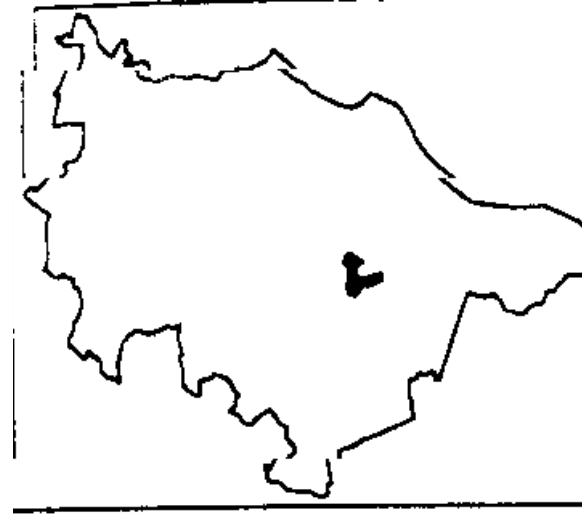
- Przedlokacyjne rejony osadnicze
- **Osady:** Wrzeszcz, Polanki, Oliwa z klasztorem, Jelitkowo, Brzeźno, Przymorze, Orunia, Św. Wojciech z klasztorem, Matarnia
- Stopniowy rozwój zabudowy
- Zmiany układu: wód, szlaków komunikacyjnych

1342

1380

1460

*Źródło: M. Najmayer, Rozwój przestrzenny Gdańska,
w: Gdańsk pomnik historii. Teka Gdańska 3 cz. 1. Pod red.
S.A. Kostarczyka Regionalny Ośrodek Studiów
i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku*

Średniowiecze XIV – XVI w.

- Nadawanie **praw miejskich**

**Krystalizujące
integrujące**

- Budowa, rozbudowa
fortyfikacji murowanych

– 1343 – 50 Główne Miasto

od strony lądu

– Po 1480: Stare Miasto,
Stare Przedmieście

Późne średniowiecze

Osady wzmiankowane:

Siedlce, Suchanino, Chełm,

Biskupia Górka,

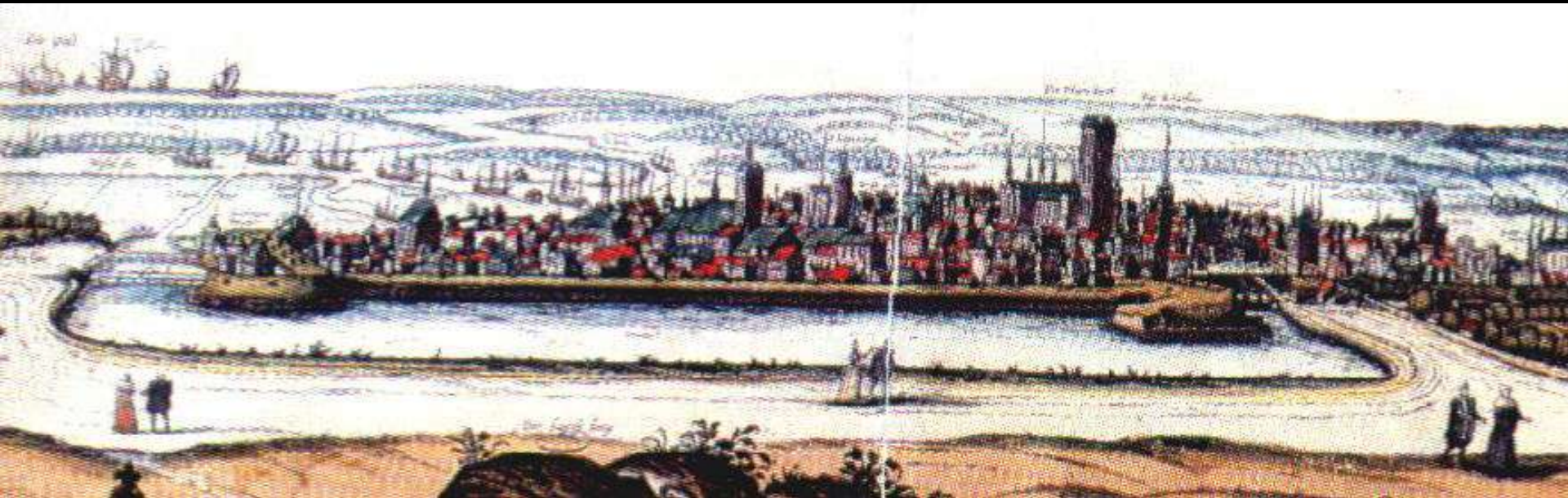
Oruńskie Przedmieście, Lipce,

Stogi przy drodze na mierzeję,

Strzyża nad potokiem Strzyża

młyny, kuźnice – ośrodek przemysłowy

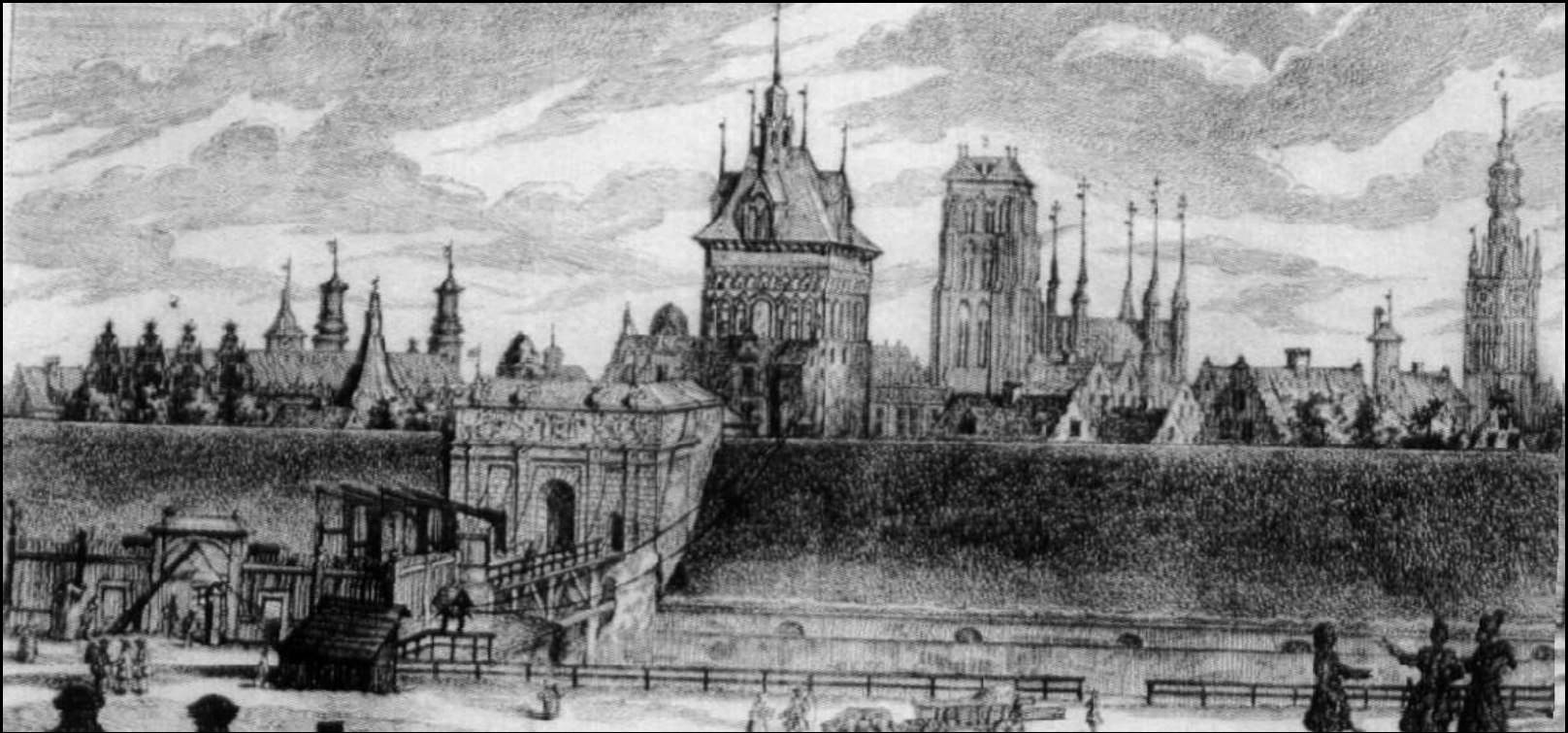
Budowa fortyfikacji nowożytnych II poł. **XVI** / **XVII** w.

Fragment miedziorytu z 1575 r.

Źródło: T. Grzybkowska, *Gdańsk*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2000 s. 30.

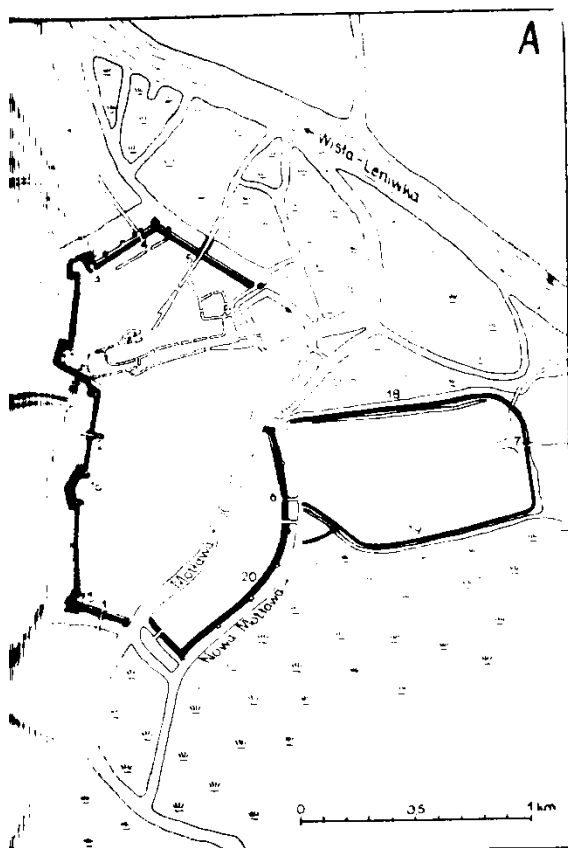
Budowa fortyfikacji nowożytnych II poł. **XVI** / **XVII** w.

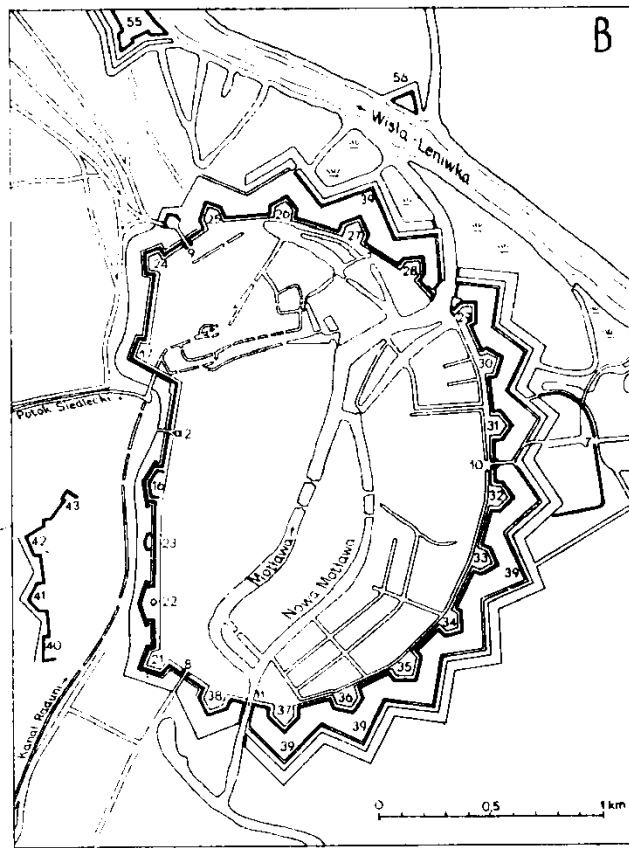
1586 r.

Źródło: T. Grzybkowska, *Gdańsk*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2000 s. 30.

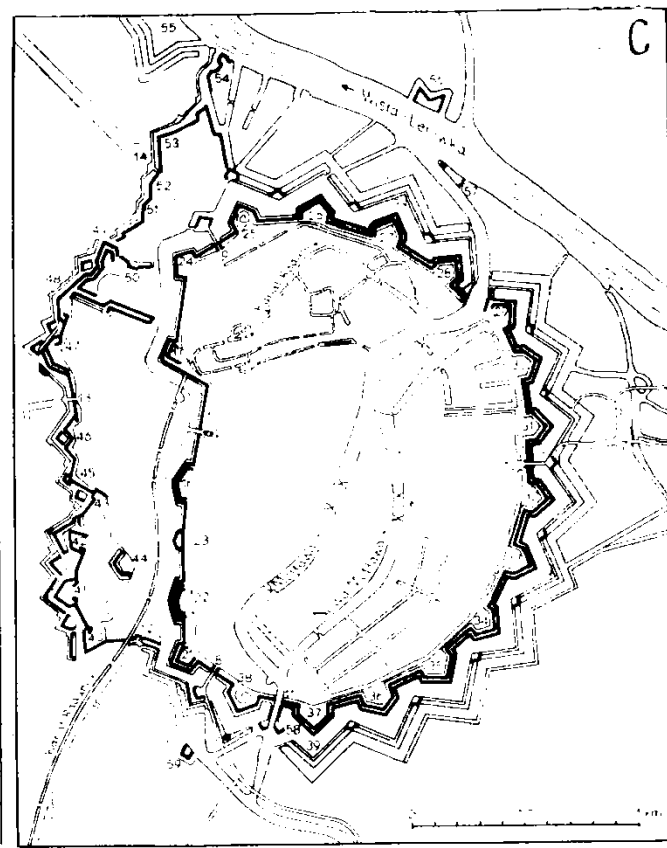
Budowa fortyfikacji nowożytnych II poł. XVI / XVII w.

ok. 1580 r.

ok. 1640 r.

ok. 1775 r.

Źródło: J.Kowalski, R.Massalski, J.Stankiewicz, *Rozwój urbanistyczny i architektoniczny Gdańska. W: Gdańsk, jego dzieje i kultura*, 1969

XVII w.

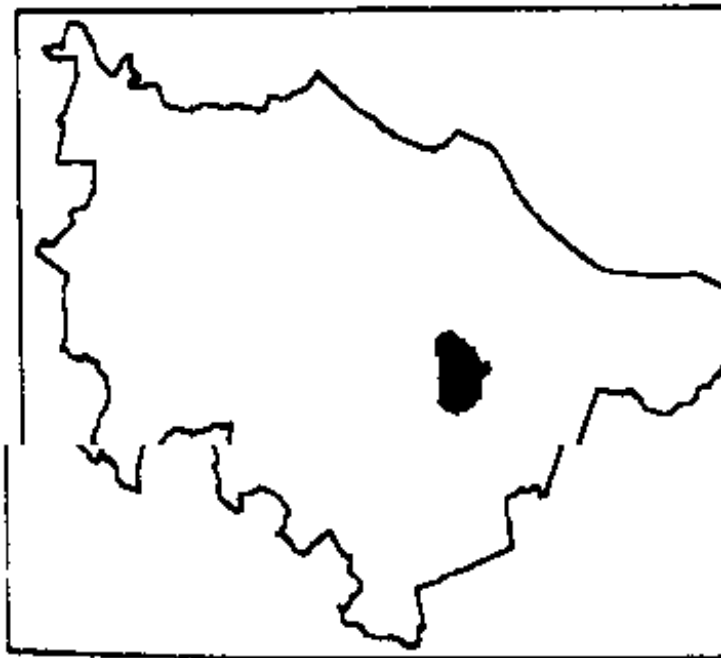
Budowa fortyfikacji nowożytnych

Integracja organizmu miasta

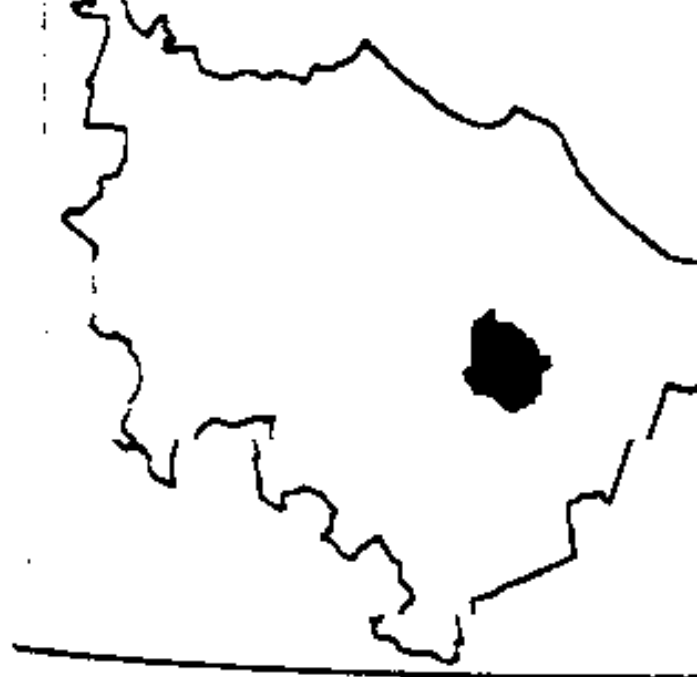

**Zagęszczanie zabudowy wewnątrz
bloków, parcelacja Zamczyska**

Włączona część przedmieść

XVII w.

1625

1656

Włączona część przedmieść:

- pd., pd-wsch.: Dolne Miasto,
- zach.: Podgórze z częścią Nowych Ogrodów i Zaroślaka,
- pn.: Wiadrownia, Lazaret

XVII w.

- **Próby rozbudowy portu bezpośrednio nad Wisłą:**
 - składy celne Nowego Miasta
 - „przerabianie” (suszenie i czyszczenie) zboża – **Przeróbka**
- **Skierowanie Kanału Raduni do Motławy. Nowe wejście do portu**
 - sztuczny kanał → **wyspa Westerplatte**

XVII w.

Ok.. 1700 r. w.

Źródło: T. Grzybowska, *Gdańsk*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2000 s. 55.

XVII / XVIII w.

Powstawanie rezydencji i dworów patrycjuszowskich i magnackich, często półwiejskich z założeniami ogrodowym

- w obrębie wałów na Nowym i Długim Ogrodzie,
- na przedmieściach: Wrzeszcz i Piecewo (*Uphagenów*), Młyniska, Kuźniczki, Strzyża, Orunia (*Czirenbergów*), Polanki, Oliwa (*opatów*)

XVII / XVIII w.

Wsie i osiedla podmiejskie - układy

- **Z podłużnymi placami:**
Wrzeszcz, Oliwa, Orunia
- **Układy wielodrożne:**
Orunia, Oruńskie Przedmieście,
Stogi, Małe Suchanino
- Siedlce – 3 równoległe ulice
- **Osiedle rzemieślnicze Chełm**
wygląd na wpół miejski

XVIII w.

1708 r. Urządzenie zieleni publicznej
– Błędnik

1768 – 70 Wielka Aleja Lipowa

1735 – Zniszczenia

Odbudowy w skromniejszych formach

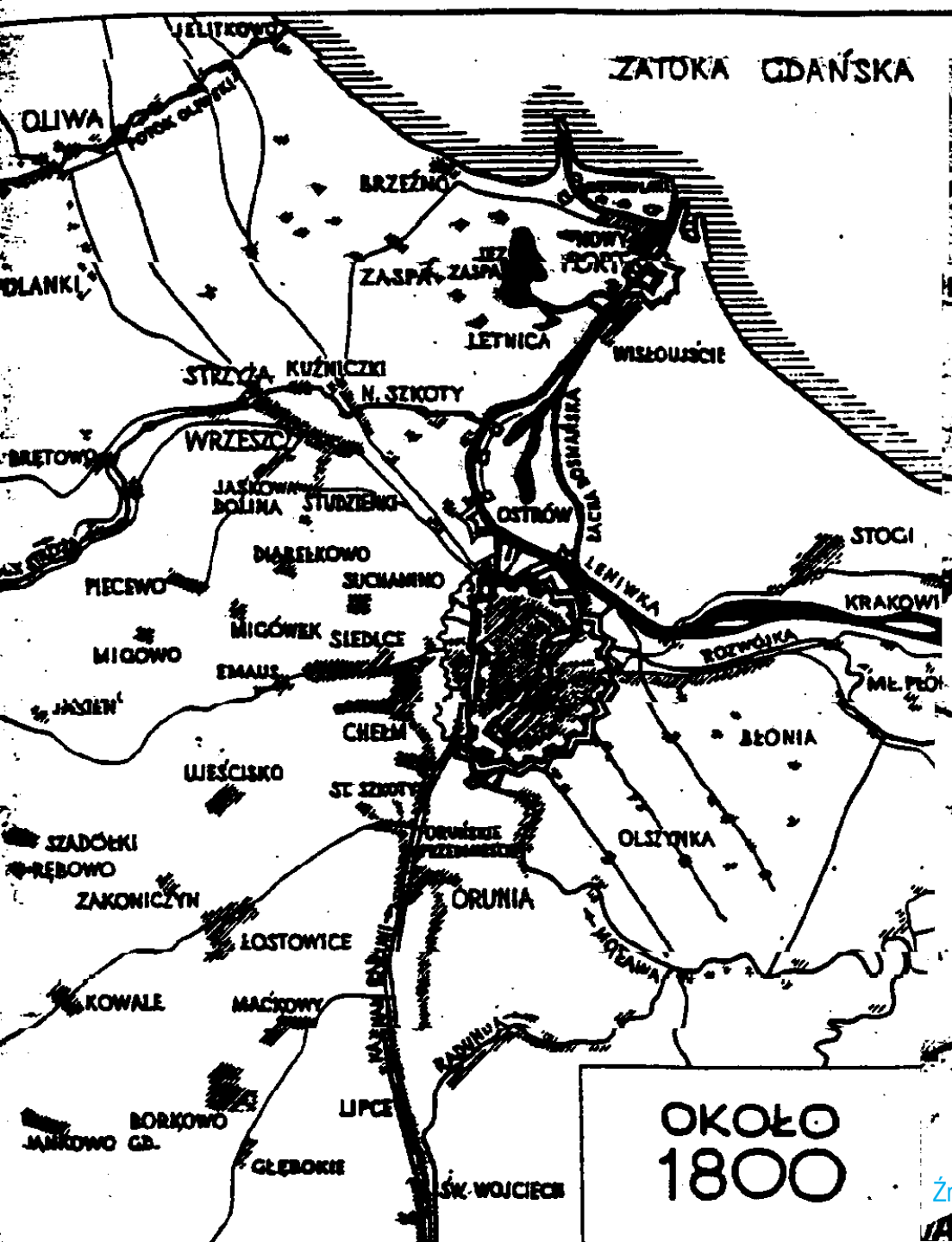
Po 1772

Prusacy tworzą Gdańskowi konkurencję

- **Port** i mała **osada** – załóżek **Nowego Portu**
- **Zjednoczone Miasta Chełm**
z Siedlcami, Starymi Szkotami
i Św. Wojciechem

1773 r.

OKOŁO
1800

Źródło: J.Kowalski, R.Massalski, J.Stankiewicz, *Rozwój urbanistyczny i architektoniczny Gdańska. W: Gdańsk, jego dzieje i kultura, 1969*

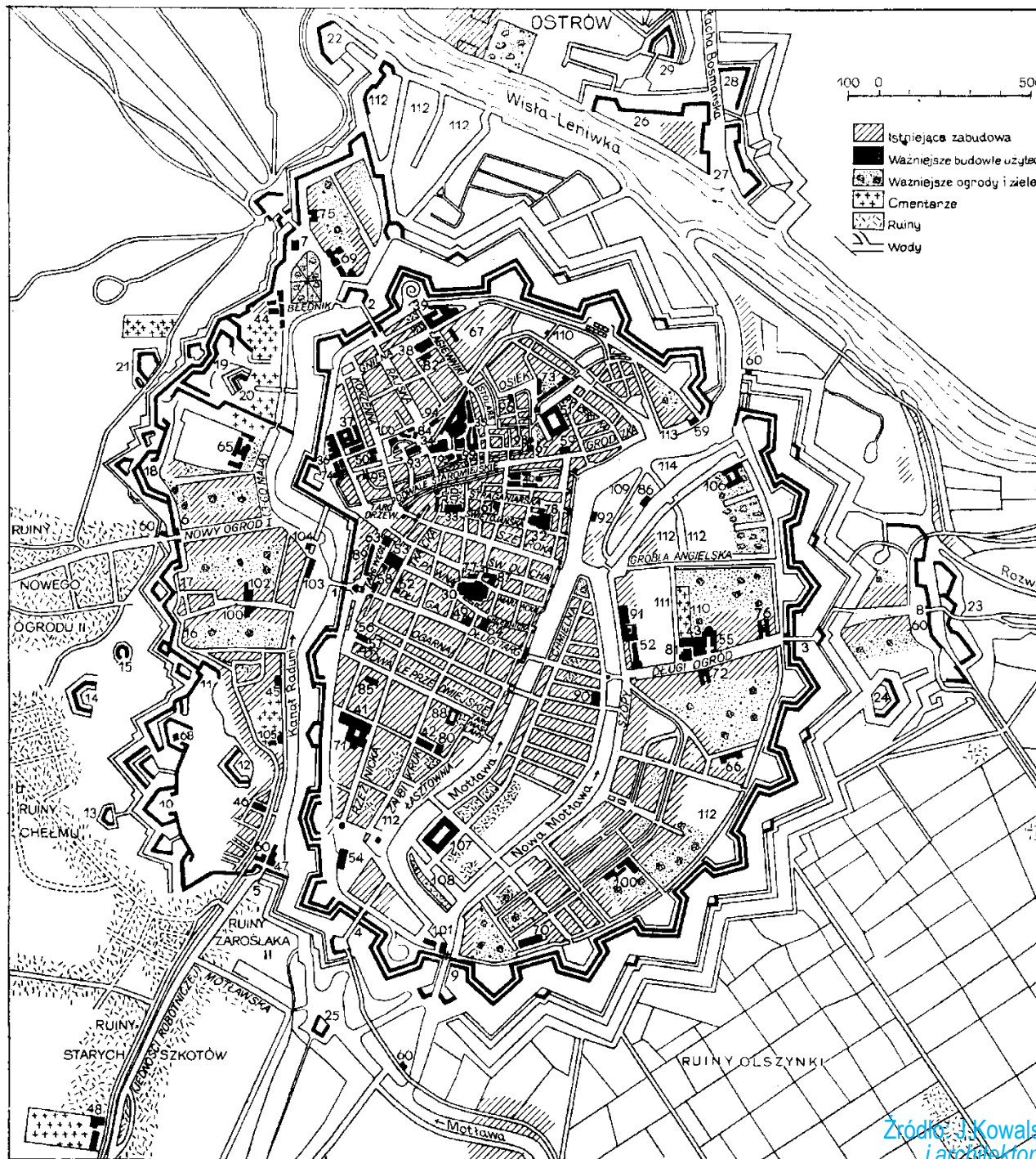
1807 – 13 Wolne Miasto

Znaczne **zniszczenia**:

- Wyspy Spichrzów,
- zewnętrznych przedmieść, zwł. Chełma

Baza militarna armii napoleońskiej

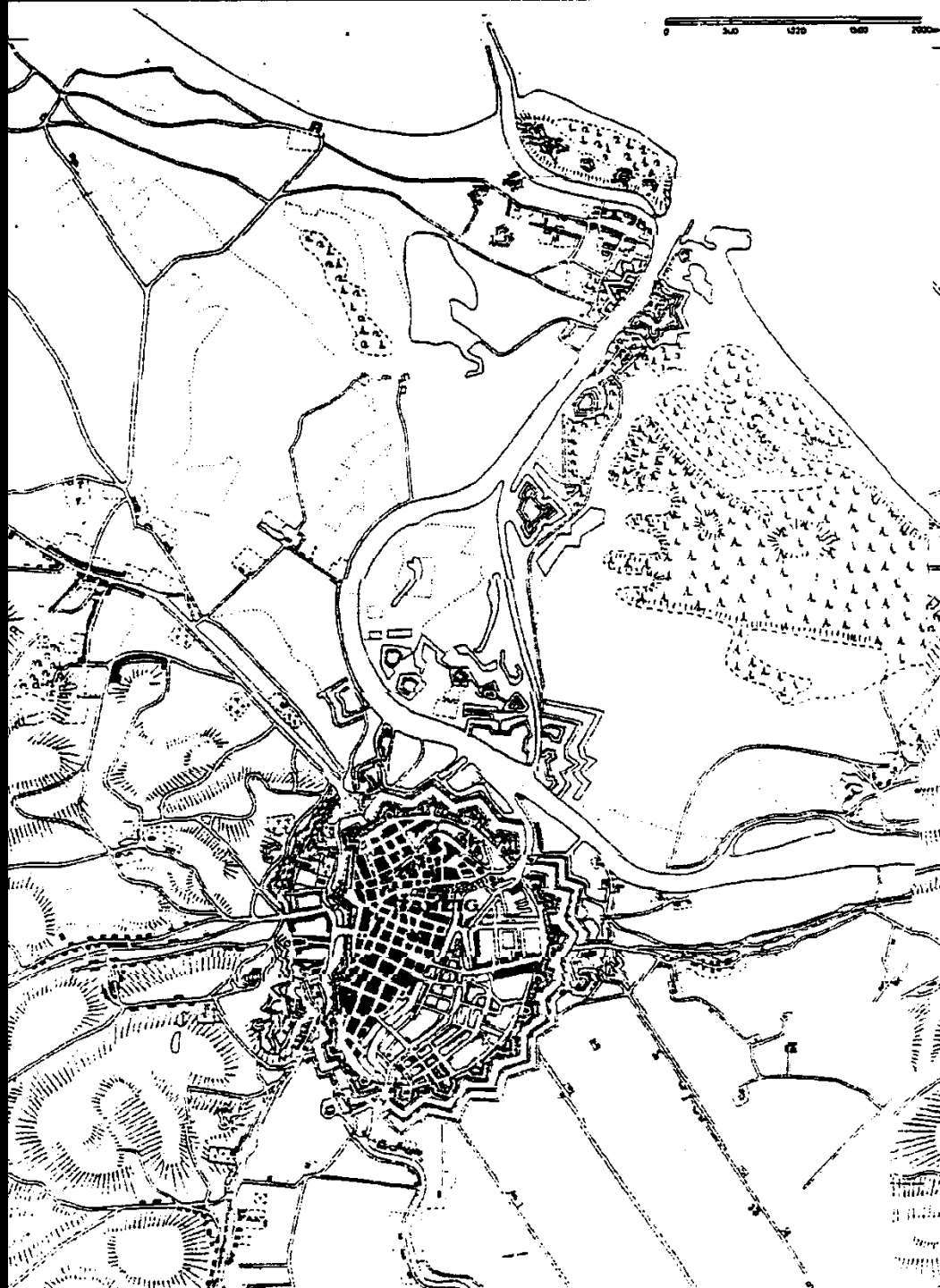
Błędnik 1807 → plac Napoleona – rewii i parad
1815 – **zrekonstruowany**

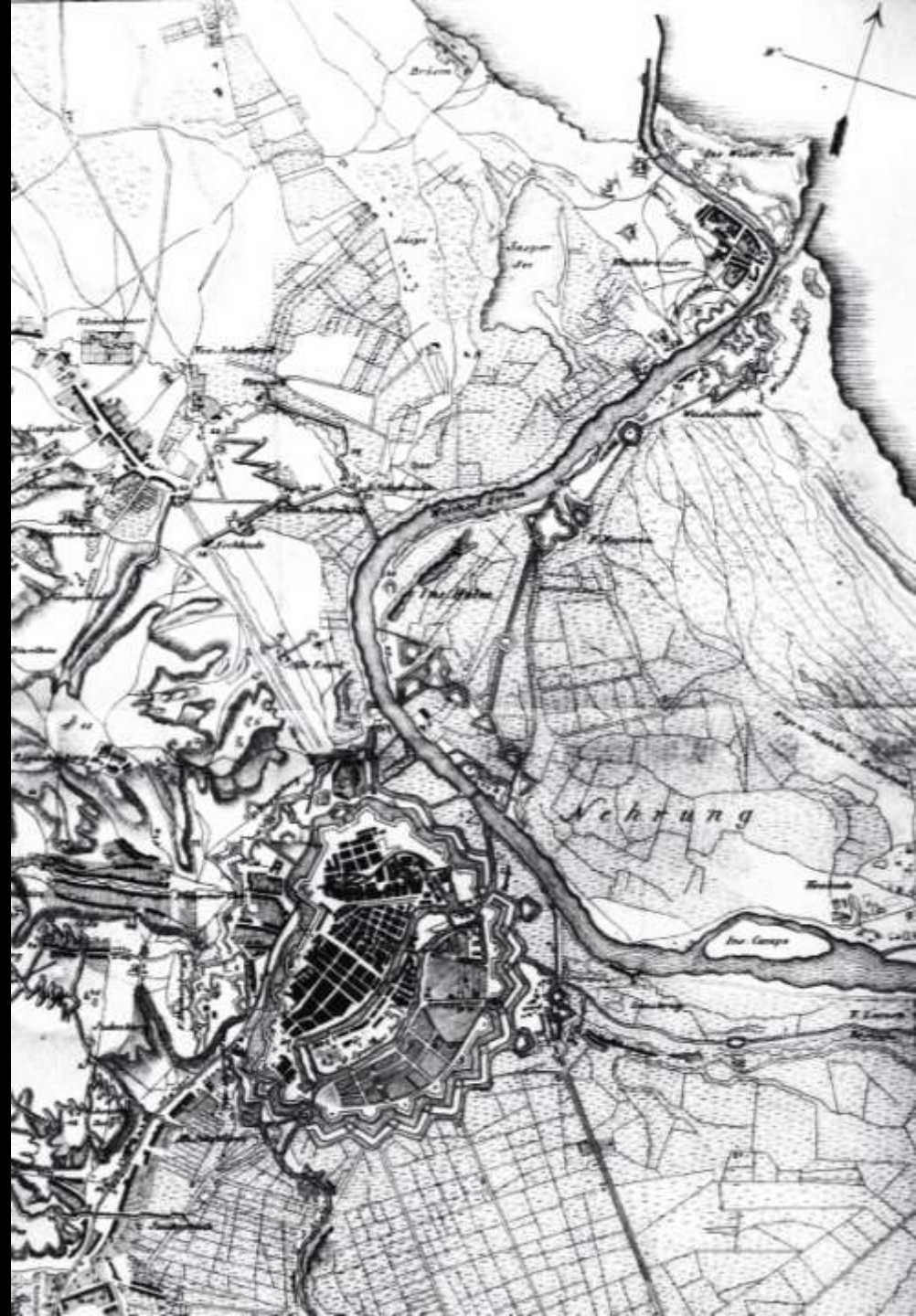
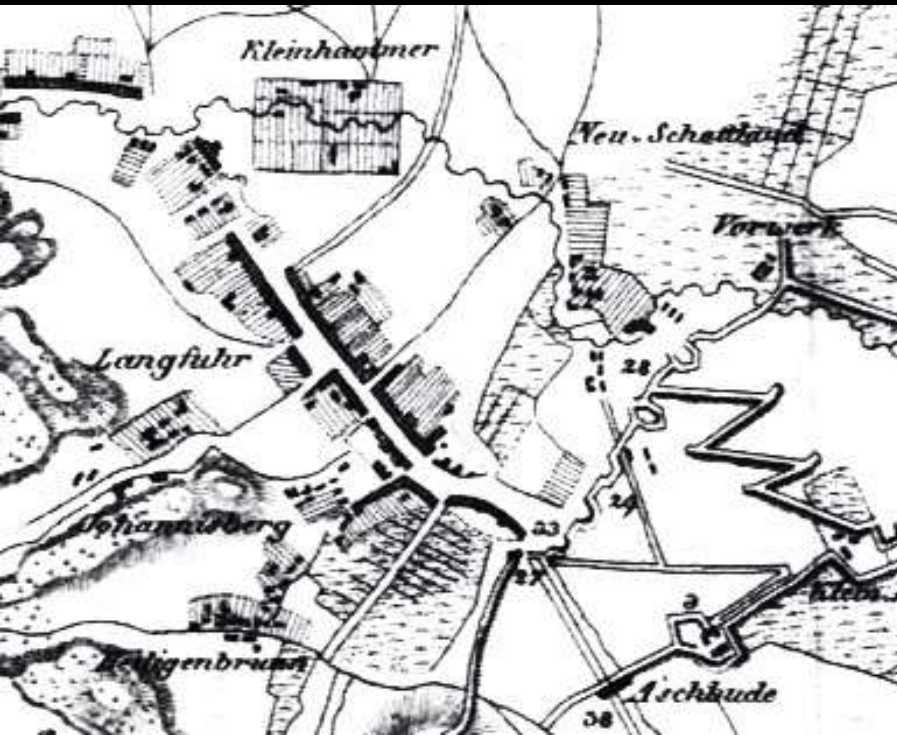
1813

Ruiny:
 Nowego Ogrodu,
 Chełmu,
 Zaroślaka,
 Starych Szkotów

1813

1813

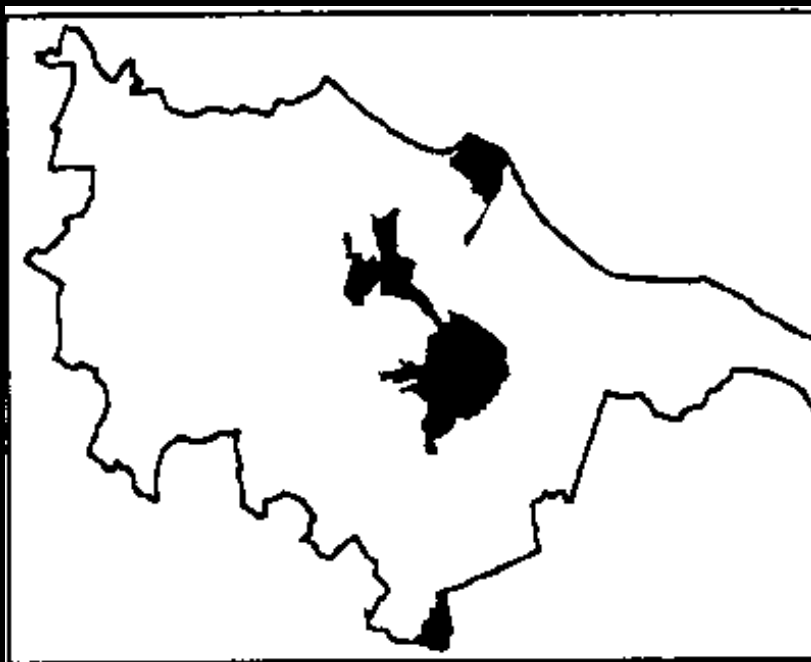
Mass – Stab von 1000 Wiener – Klafter
Z kolekcji va den Block – Roland Józefowicz
Źródło: dodatek do „Gazety Wyborczej”

I połowa XIX w.

Zastój

Port odcięty od zaplecza, bariery celne
1825 r. połączenie 2 prowincji, stolicą Królewiec

I połowa XIX w.

1864

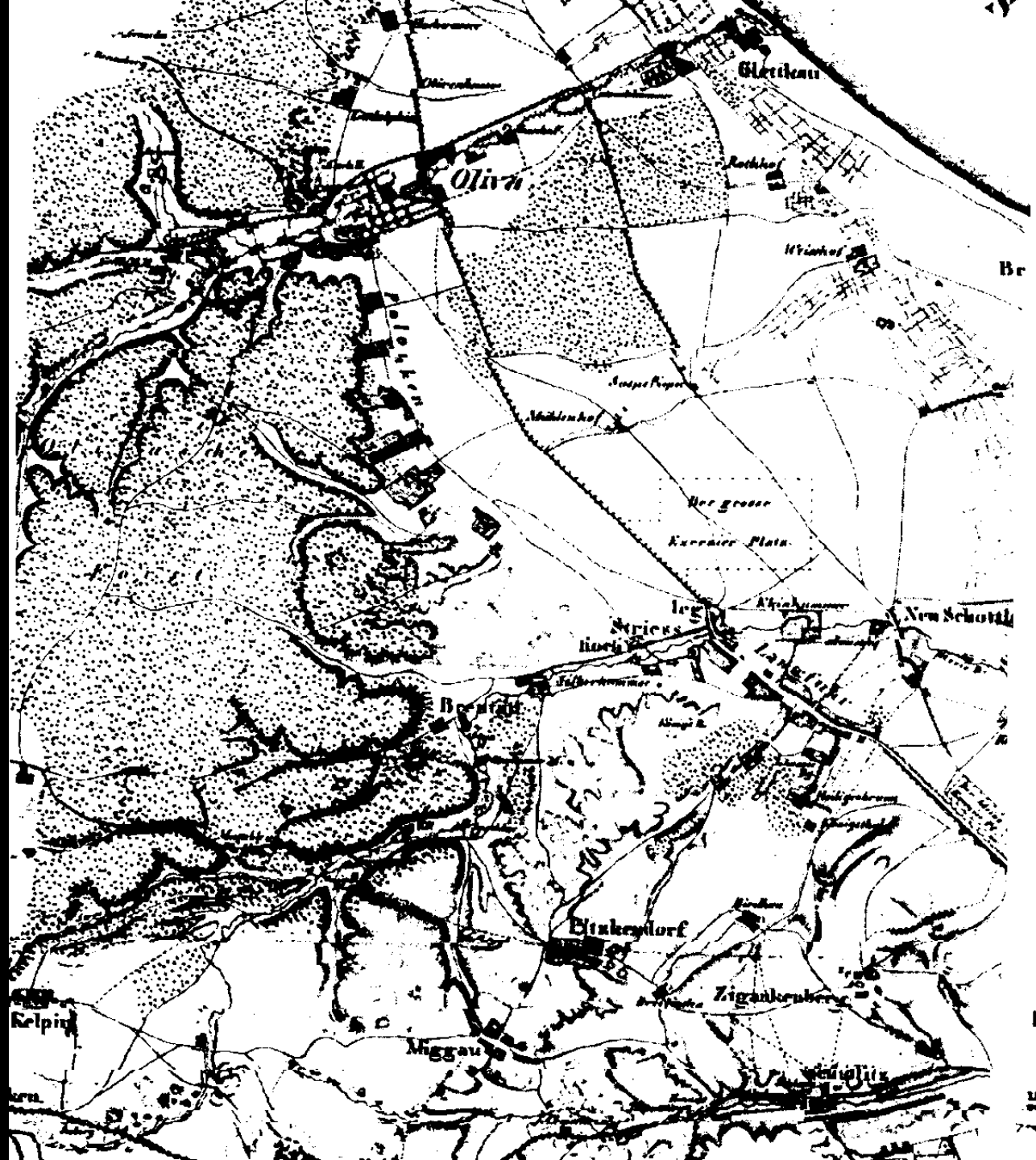
**Włączanie do Gdańska
przedmieść – 1814:**

Zjednoczone Miasta,
Nowe Ogrody Zewn.,
Nowe Szkoty, Nowy Port,
Wrzeszcz ze Strzyżą Dolną
i Kuźniczkami,
Oruńskie Przedmieście

*Źródło: M. Najmayer, Rozwój przestrzenny Gdańska,
w: Gdańsk pomnik historii. Teka Gdańska 3 cz. 1. Pod red. S.A. Kostarczyka
Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku*

1833

Między
Gdańskiem
a Sopotem

II połowa XIX w.

- **1852** – doprowadzenie z Tczewa **linii kolejowej**
- I stacja (czołowa): ul. Toruńska
- Rozwój: **portu, przemysłu** (od lat 40. opartego na parze), **handlu, administracji** (od 1878 r. Gdańsk stolicą prowincji Prusy Zachodnie)
- **Rozbudowa i przebudowa** miasta:
w tym sieci ulic → **likwidacja** przedproży, niektórych zabytków
- Od lat 60-tych formowanie wielkiego zespołu **cmentarzy** po obu stronach Wielkiej Alei

II połowa XIX w.

- 1844 Stocznia państwowa Królewsko-Pruska, od 1871 Cesarska, po 1874 rozbudowana
- 1869-71 3 fabryki chemiczne
- 1877 Przyłączenie do miasta 253 ha terenów między Wielką Aleją a Wisłą
- Budowa prywatnej stoczni Shichaua, kolonii dla pracowników, na pn. od stoczni budowa zakładów produkcji wagonów kolejowych

II połowa XIX w.

- 1873 **Tramwaj** konny do Oliwy, potem na inne przedmieścia
- 1995/6 **Elektryfikacja** sieci tramwajowej
- 1870 /71 Rozbudowa i unowocześnienie **browaru** w Kuźniczkach
- K. XIX w. **koszary** we Wrzeszczu

Problem fortyfikacji

Od 1865 r. petycje o zgodę na niwelację wałów

Wyłomy

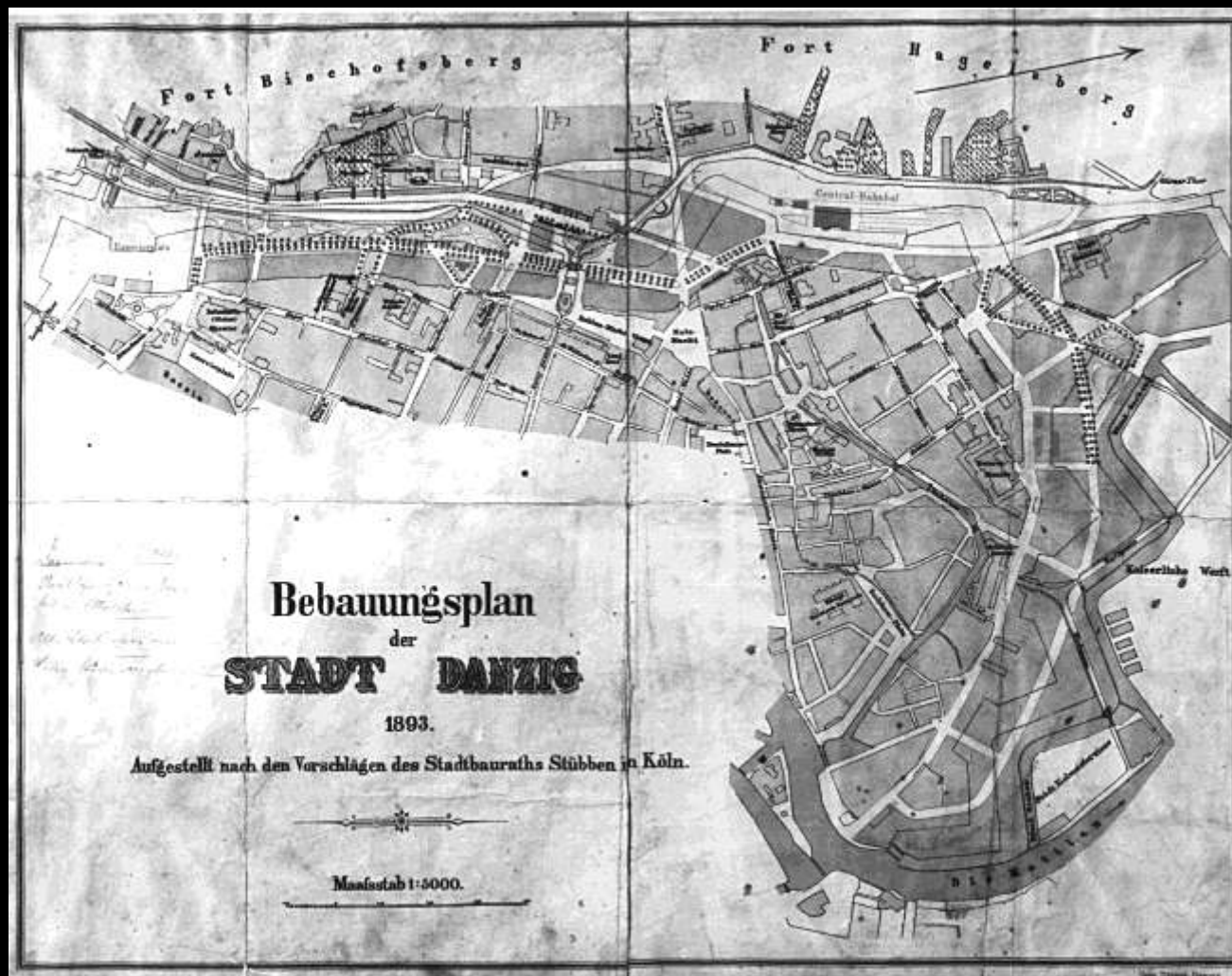
związane m. in.
z linią kolejową

1893 - Plan

Stübena →

Likwidacja
wałów i fos

od zach. i pn.
niemal całkowita

Kolej

1867 r. kolej do Nowego Portu wzdłuż częściowo zasypanej fosy, przy zachowanych bastionach (→ kręty przebieg), **dworzec** dostępny od strony Promenady (ul. 3 Maja)

1870 r. – kolej do Koszalina (rozcięcie Kuźniczek), ze stacją przy Bramie Oliwskiej; od 1900 r. na nasypie

1891 zgoda na rozbiórkę wałów
1896 Dworzec Główny w prowizorycznym budynku,
1900 oddanie obecnego budynku

Przełom XIX / XX w.

Na miejscu wałów i fos: eklektyczne gmachy,
5-kond. domy czynszowe z usługami, hotele, **zieleńce**

Przełom XIX / XX w.

Przełom XIX / XX w.

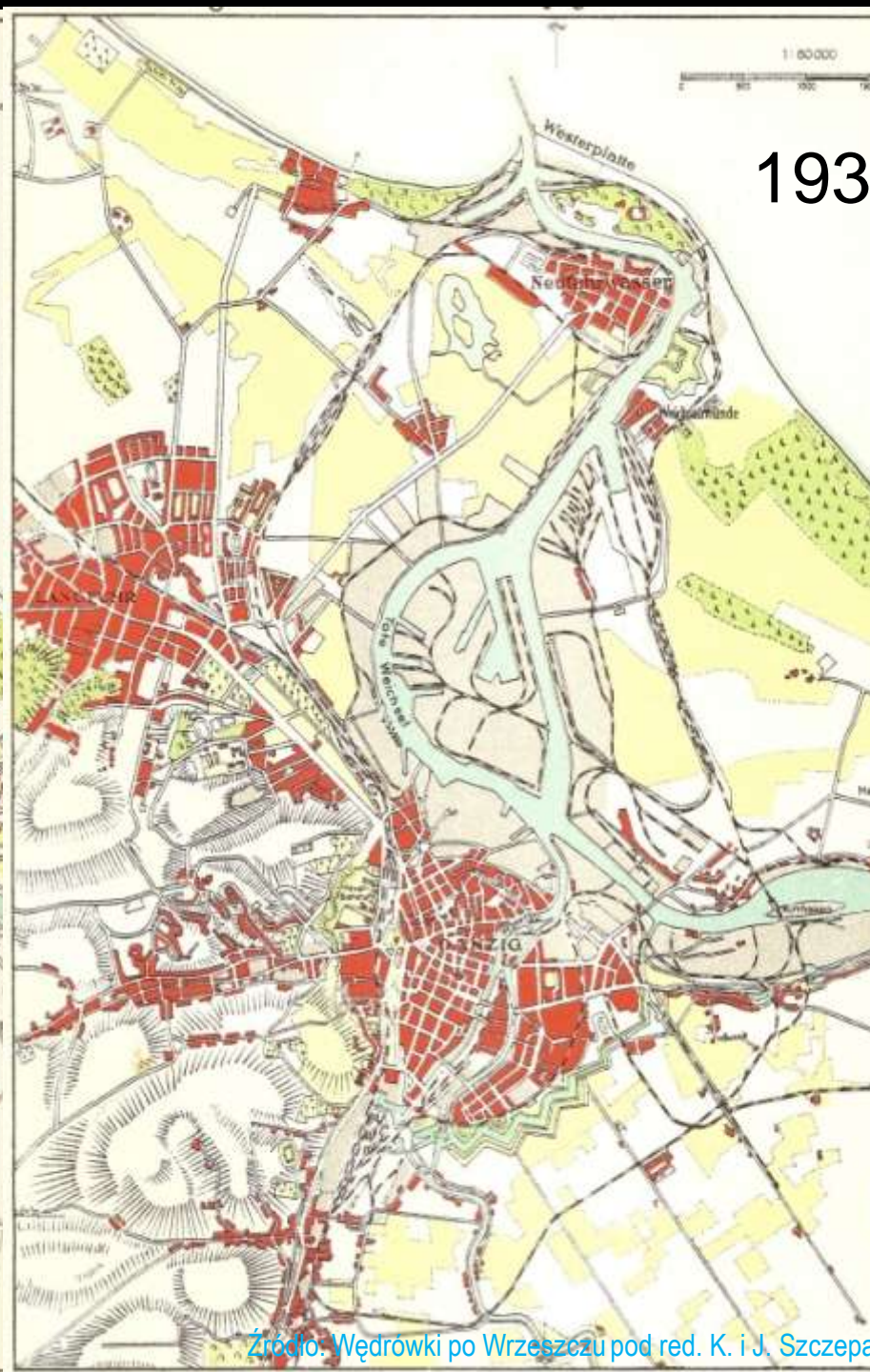
Nowe ulice, zakłady przemysłowe, koszary

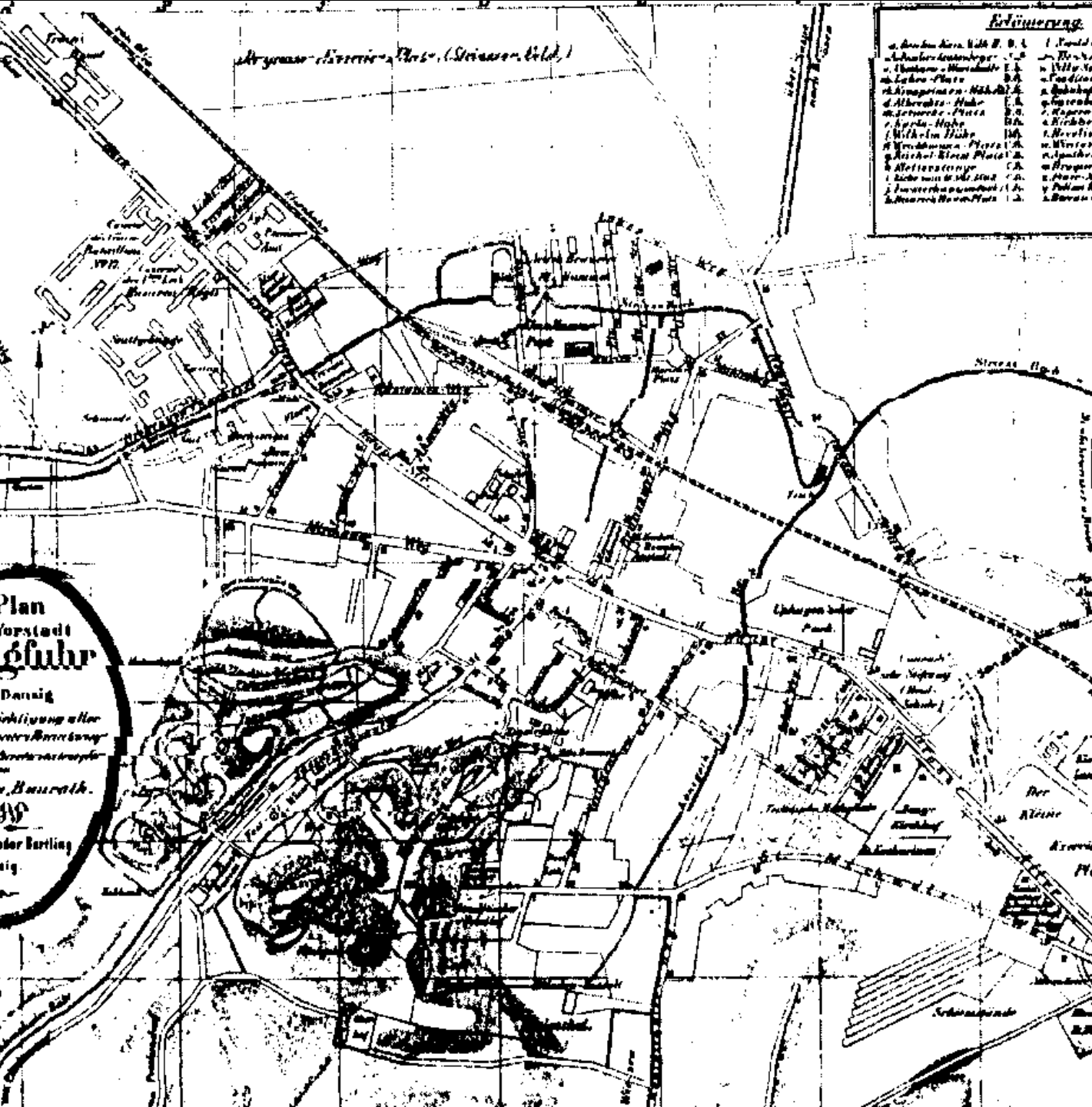
Dynamiczny wzrost Wrzeszcza

(30-) 10-krotny

- 1860 - 1 tys. mieszkańców
- 1890 - 5,3
- 1905 - 25
- 1910 - 31
- 1930 - 53

Wchłonał osiedla i dwory: Strzyżę, Kuźniczki, Nowe Szkoty
Czynszówki, eklektyczne wille

Argunauer-Strasse (Steinweg-Eld.)

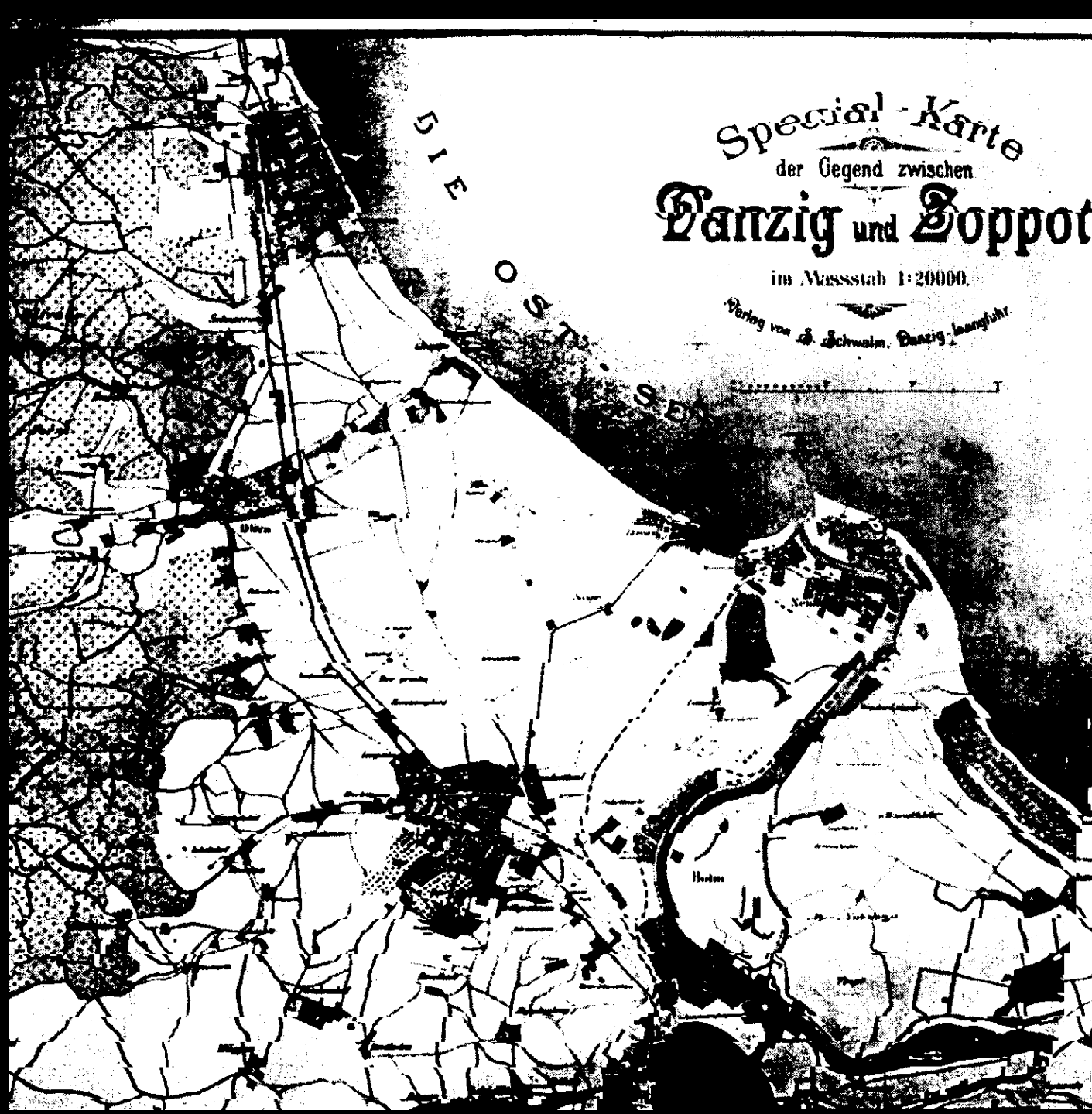
Erklärung.

a. Ansehen Karte Maß 1:10,000	1. Stadt
b. Ansehen Karte Maß 1:20,000	2. Vorstadt
c. Ansehen Karte Maß 1:50,000	3. Vorstadt
d. Ansehen Karte Maß 1:100,000	4. Vorstadt
e. Ansehen Karte Maß 1:200,000	5. Vorstadt
f. Ansehen Karte Maß 1:500,000	6. Vorstadt
g. Ansehen Karte Maß 1:1,000,000	7. Vorstadt
h. Ansehen Karte Maß 1:2,000,000	8. Vorstadt
i. Ansehen Karte Maß 1:5,000,000	9. Vorstadt
k. Ansehen Karte Maß 1:10,000,000	10. Vorstadt
l. Ansehen Karte Maß 1:20,000,000	11. Vorstadt
m. Ansehen Karte Maß 1:50,000,000	12. Vorstadt
n. Ansehen Karte Maß 1:100,000,000	13. Vorstadt
o. Ansehen Karte Maß 1:200,000,000	14. Vorstadt
p. Ansehen Karte Maß 1:500,000,000	15. Vorstadt
q. Ansehen Karte Maß 1:1,000,000,000	16. Vorstadt
r. Ansehen Karte Maß 1:2,000,000,000	17. Vorstadt
s. Ansehen Karte Maß 1:5,000,000,000	18. Vorstadt
t. Ansehen Karte Maß 1:10,000,000,000	19. Vorstadt
u. Ansehen Karte Maß 1:20,000,000,000	20. Vorstadt
v. Ansehen Karte Maß 1:50,000,000,000	21. Vorstadt
w. Ansehen Karte Maß 1:100,000,000,000	22. Vorstadt
x. Ansehen Karte Maß 1:200,000,000,000	23. Vorstadt
y. Ansehen Karte Maß 1:500,000,000,000	24. Vorstadt
z. Ansehen Karte Maß 1:1,000,000,000,000	25. Vorstadt

1899

Plan
Vorstadt
Gfuhru
 Danzig
 Zeichnung aller
 unterirdischen
 Wasserleitungen
 nach dem
 Baurath.
 W.
 oder Hartling
 gezeichnet

Ok. 1900

Rozwój urbanistyczny Wrzeszcza

- Coraz większe domy przy istniejących ulicach
- Wytyczanie nowych ulic (\perp || gł. traktu, || kolei)
- Granice Kuźniczek → kierunek ulic
- Okrągły placyk na stuku obu układów (ul. Wajdeloty, Aldony) – urozmaicenie
- Osiedla mieszkaniowe

Osiedla mieszkaniowe przełomu wieków

Fundacji Abegga:

1896-97 Kolonia Wszystkich Aniołów

1898-1906 – Dolna Strzyża

1905-07 – przy ob. Ul. Chrobrego (5 podwójnych domów)

Spółdzielnia Nowe Szkoty 1908 r. (grunt wykupiło i przekazało państwo):
166 mieszkań robotniczych i 64 urzędnicze (ob. ul. Kochanowskiego)
wzorowane na angielskich i niemieckich wioskach robotniczych

Ul. Grażyny po 1900 r.

Typy zabudowy poza osiedlami:

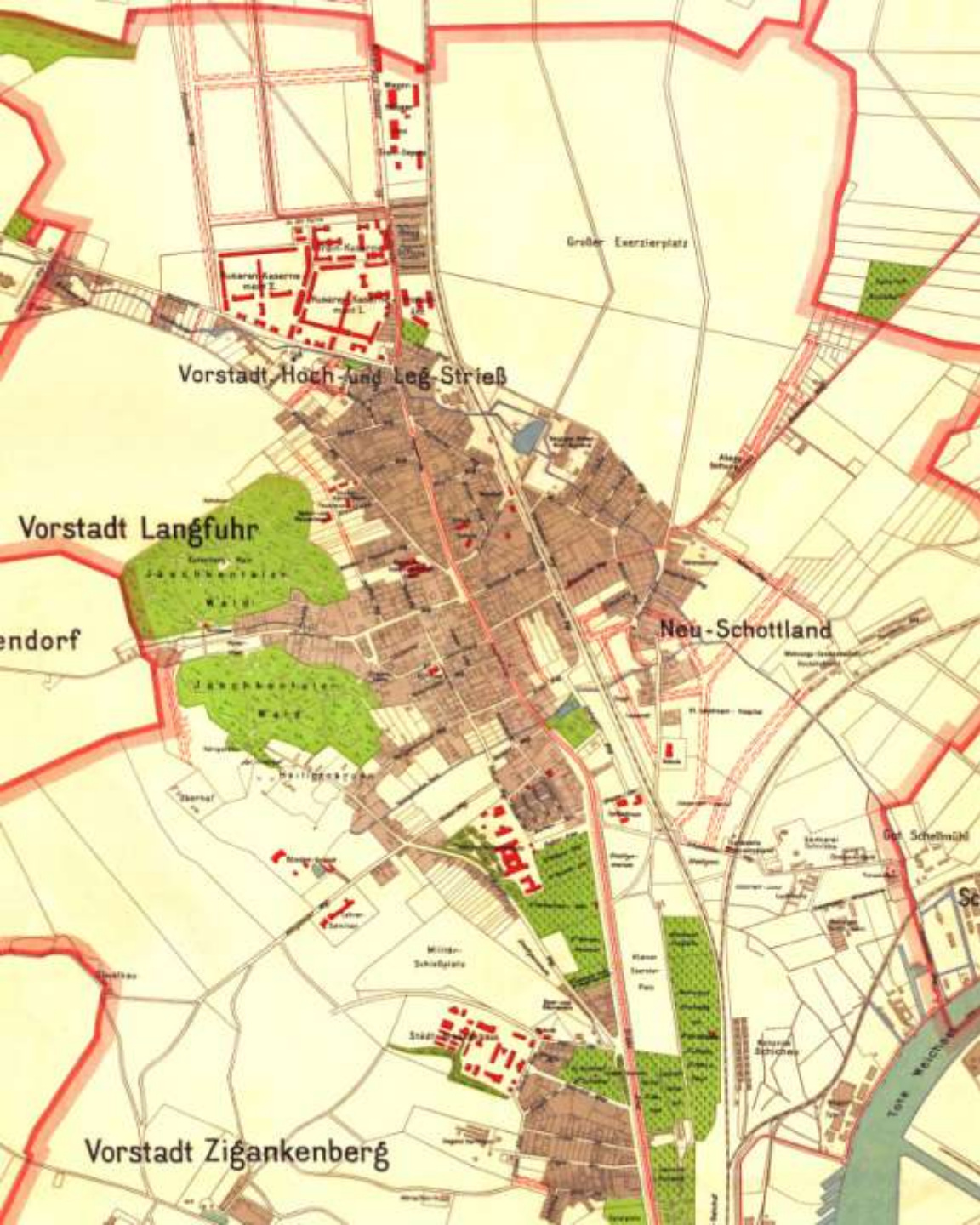
- Wille jedno- i wielorodzinne
- Kamienice czynszowe o zróżnicowanym standardzie i układzie (pierzeje, wolnostojące)
- przedogródki

Rynek we Wrzeszczu po 1911 r.

Langfuhr. Marktplatz.

1908

1913 r.

PLAN VON LANGFUHR,

Hochstriess, Neuschottland, Neufahrwasser,
Westerplatte, Zigankenberg, Heiligenbrunn,
Schidlitz, Altschottland, Stadtgebiet u. Ohra,

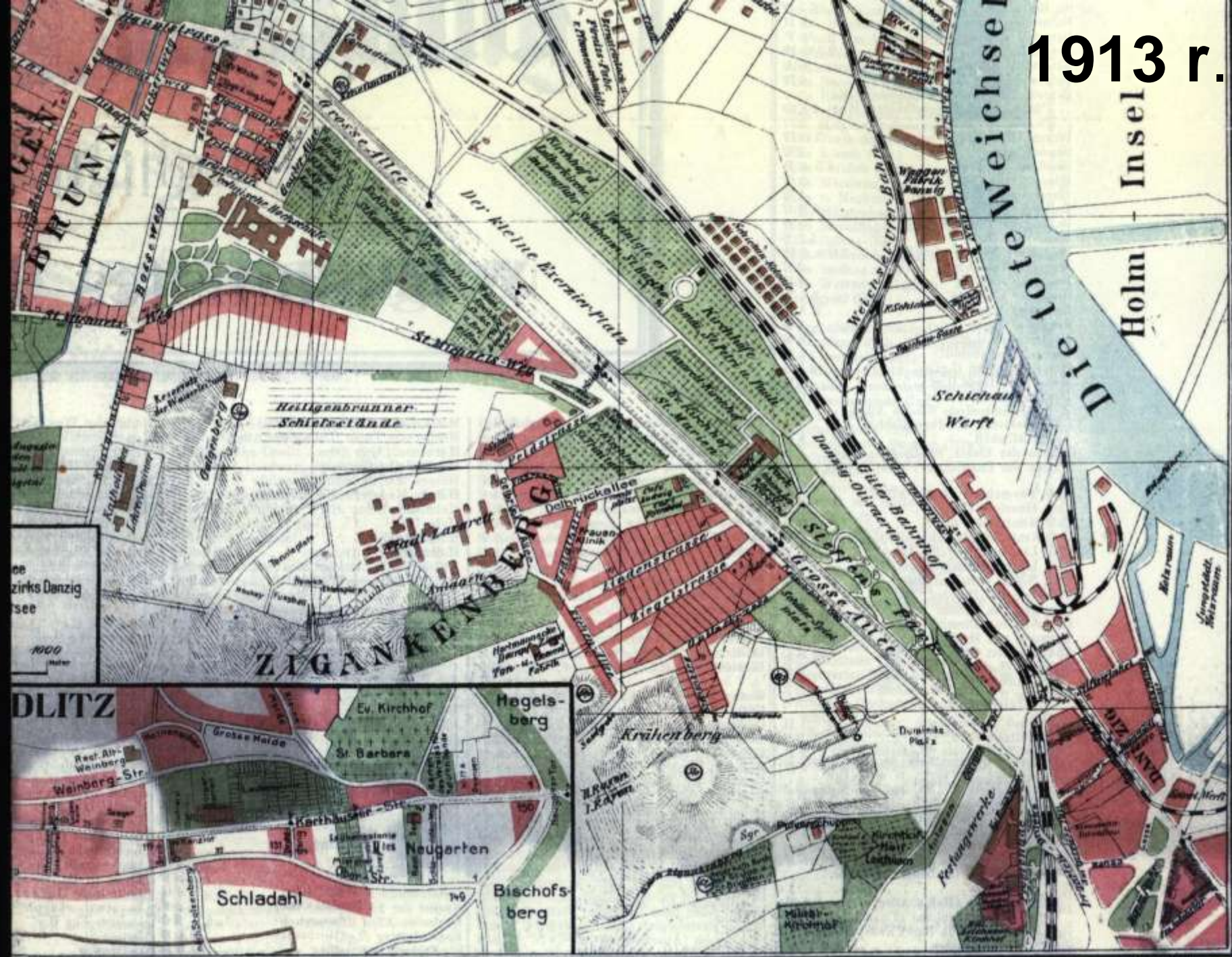
nach amtlichen Quellen bearbeitet von E. Habermann, Baurat.

6te Auflage 1913.

Verlag von A.W. Kafemann G.m.b.H. Danzig.

1913 r.

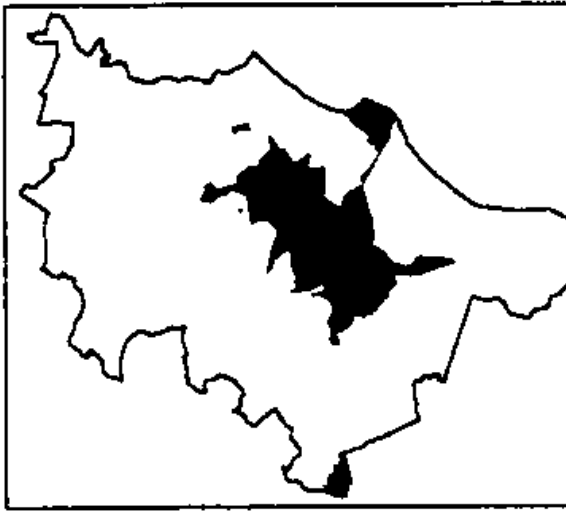
Początek XX w.

2-krotny wzrost
Nowego Portu

i dzielnic południowych

- 1905 – 6 tys. mieszkańców 11
- 1930 – 12 20 tys.

Rozbudowa przedmieść włączanie ich do Gdańska

1907

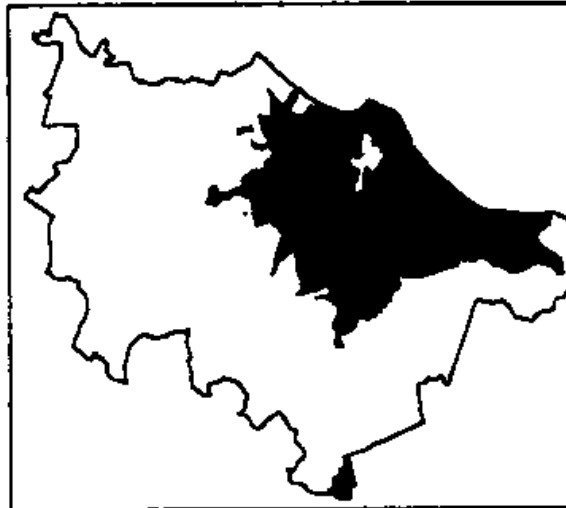
1902:

Suchanino,
Strzyża Górna,
Święta Studzienka,
Ostrów,

1907: Przeróbka

1914:

Brzeźno, Zaspą,
5 gmin za Wisłą (Stogi,
Wisłoujście, Sączki, ...)

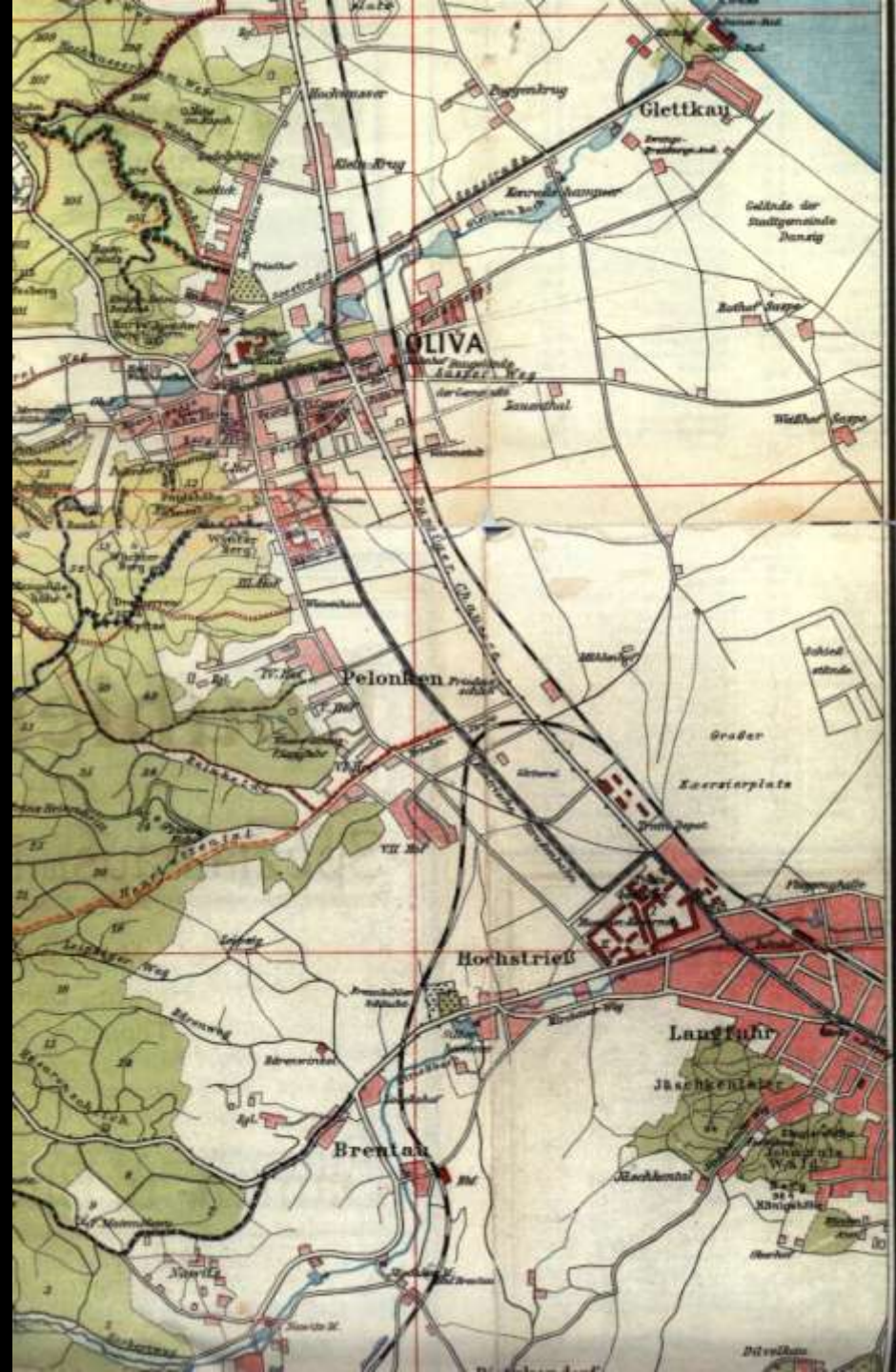

1914

Początek XX w.

- **Gmachy we Wrzeszczu:**
 - Wyższa Szkoła Techniczna (1900-04)
 - Katolickie Seminarium Nauczycielskie (1905-08)
 - 2 zespoły szpitalne (1902-11, położniczy 1910-12)
 - "Conradinum"
 - Gimnazjum realne (ob. III LO)
- Zabudowa willowa między szpitalem a Wielką Aleją i robotnicza (ul. Orzeszkowej, Wronia)
- **1913** Uruchomienie linii kolejowej z Wrzeszcza przez Kokoszki **do Kartuz**
- **1913** stacja lotnicza na Wielkim Placu Ćwiczeń

1919

Wolne Miasto. Osiedla lat 20

Tanie osiedla łączące większość modernistycznych zasad zdrowego zamieszkania z tradycyjną urbanistyką:

- Tradycyjna integrująca rola ulicy
- Różnicowanie intensywności: najwyższa wzdłuż głównych ulic, niższa, luźna zabudowa wewnątrz kwartałów
- Podkreślanie formą narożników (wysokością, cofnięciem)

Rejony:

- ul. Kościuszki - duże założenie wg planu, w tym 2 szkoły
- Siedlce - bez jednorodnego planu, kolejne osiedla: „Powstańców Warszawskich”, „Skarpowa – Zakosy”, „Kartuska” w tym Zakopiańska
- Inne: „Wojska Polskiego”, „Wolności” w Nowym Porcie, „Miałki Szlak”, „Zakosy” na Chełmie, „Ojcowska”

Rejon ul. Kościuszki (oś założenia – ring)

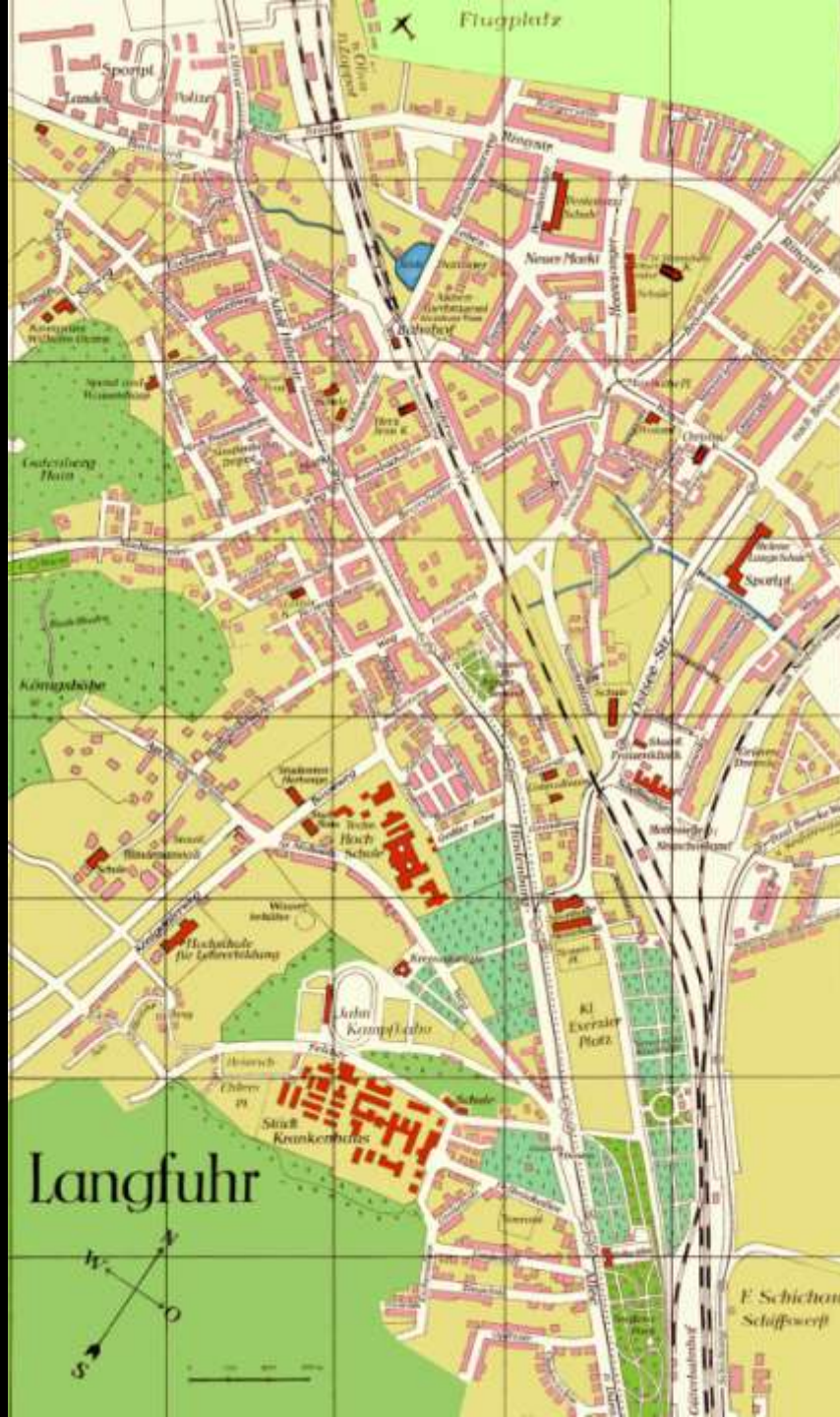

Rejon ul. Powstańców Warszawskich

Rejon ul. Kościuszki

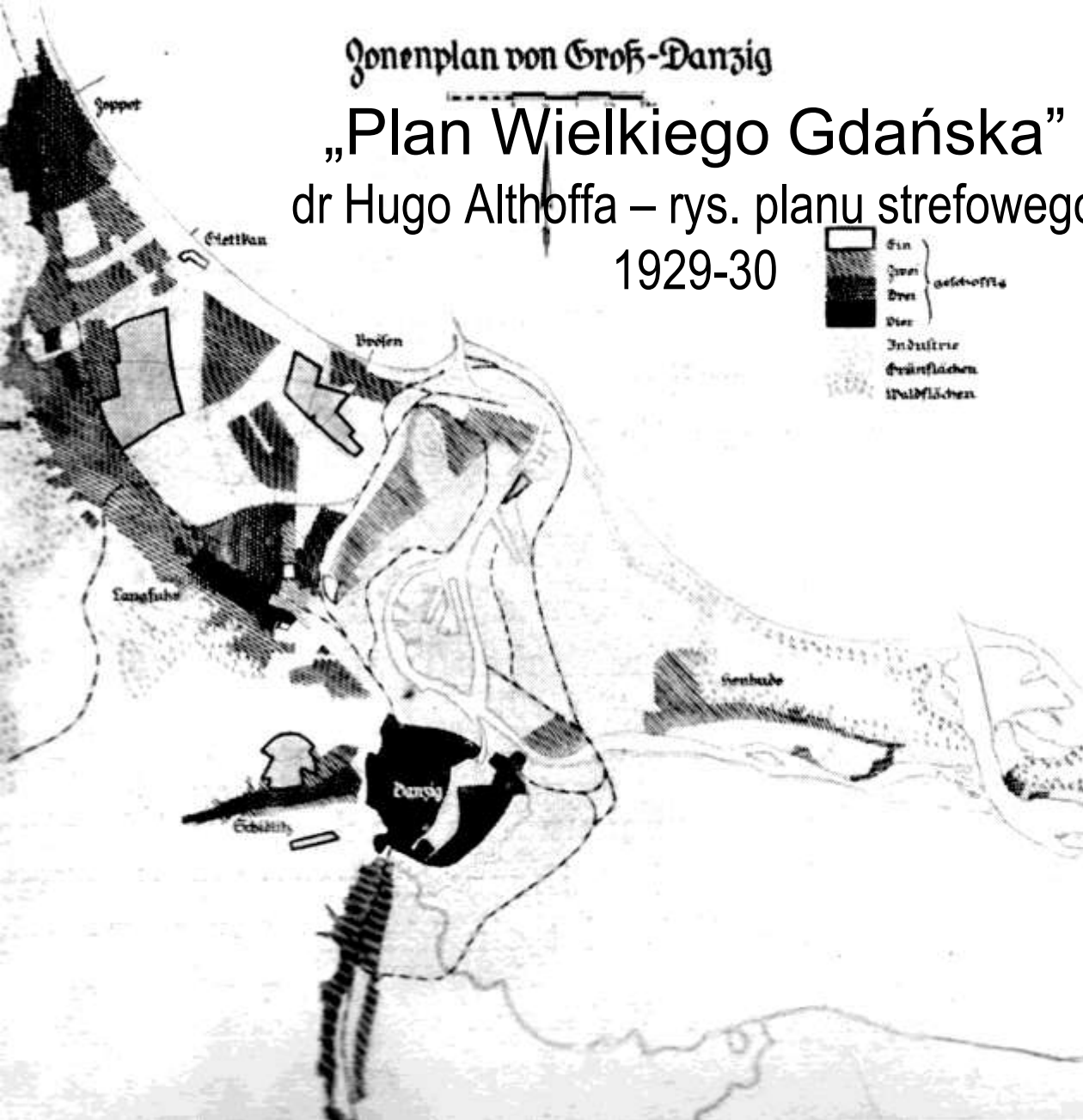

1935

Zonenplan von Groß-Danzig

„Plan Wielkiego Gdańska”
dr Hugo Althoffa – rys. planu strefowego
1929-30

- Na jego bazie powstały osiedla:
- „Kochanowskiego”
 - „Sobieskiego”
 - cz. „Kościuszki”
 - cz. „Wojska Pol.”
 - „Derdowskiego”
 - „Mściwoja”
 - „Arkońska”
 - „Siennicka”
 - „Szkłana Huta”
 - „Olszyńska”

Plan rozwoju z końca lat 30-tych – lokalizacje na Górnym Tarasie

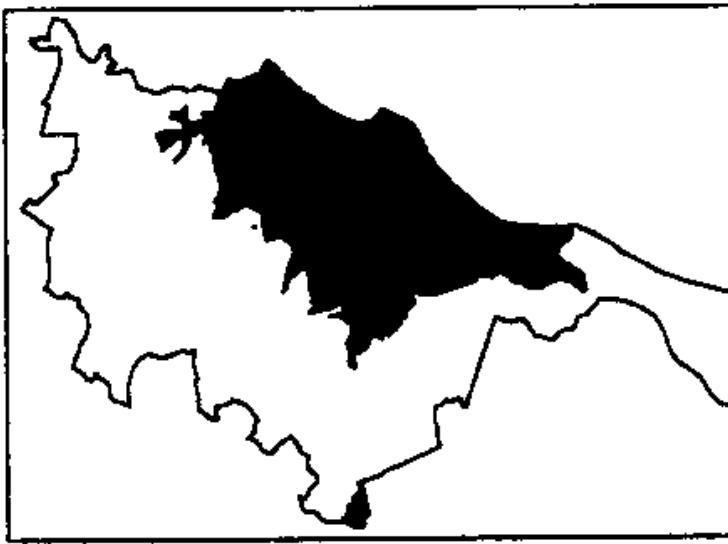

Źródło: B.Szerner, Gdańsk-przeszłość i współczesność, Wyd. Interpress, Warszawa 1971

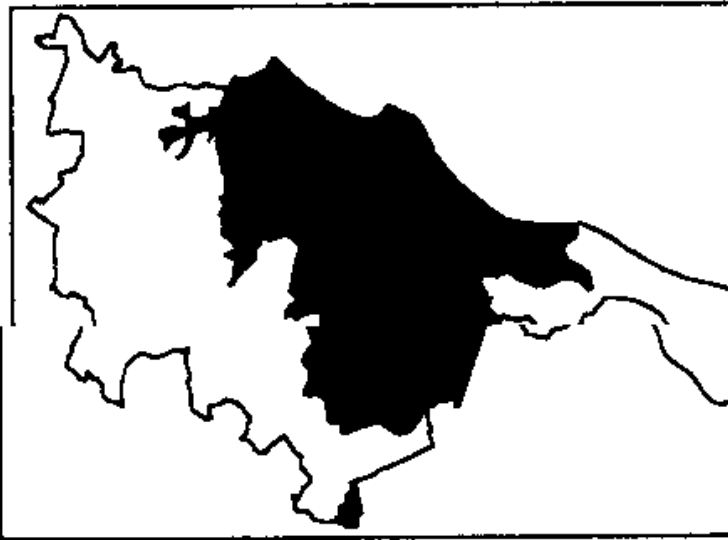
- Suchanino (domki bliźniacze na dużych działkach, nieskanalizowane)
- Chełm (ob. Ul. Odrzańska)

Suchanino - nieliczne domy zachowane w dawnej formie – ul. Schubarta

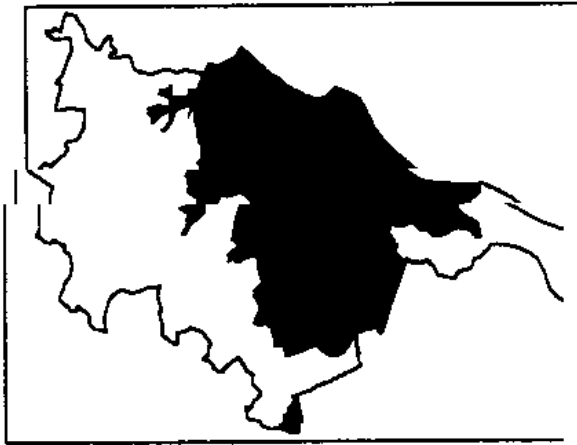
1926

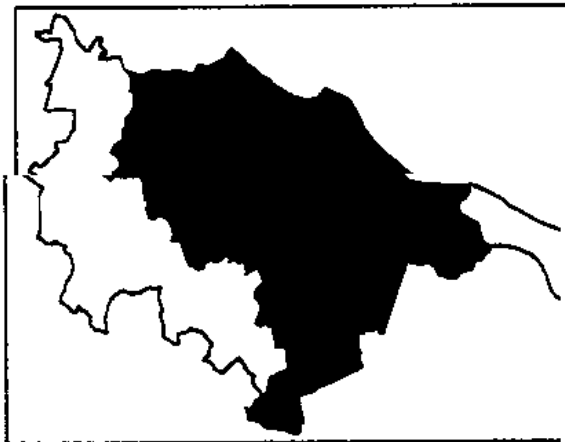
1933

- **1907** Do Oliwy (osiedla) przyłączone gminy: Jelitowo z Żabianką, Konradowo
- **1926** Oliwa włączone do Gdańska
- **1933** Orunia, Emaus, Błonia i Olszynka

Po 1945 r.

1945

- Odbudowa ze zniszczeń
- 1953 Przyłączenie obrębów: Migowo, Piecki, Lipce, Św. Wojciech
- 1973 Największe rozszerzenie granic: Wyspa Sobieszewska, 20 wsi na Wyżynach, m. in.: Osowa, Kokoszki, Łostowice, Zakoniczyn, część wsi Kowale i Maćkowy ...

Po 1945 r.

Odbudowa i uzupełnienia:

- Główne Miasto;
- Osiedla o nowym układzie:
 - Grunwaldzka Dzielnica Mieszkaniowa (bud. od 1951),
 - Pl. Wojska Polskiego,
 - Siedlce 2 (1951-54),
 - pn. cz. Śródmieścia*,
 - Dolne Miasto*,
 - Stare Przedmieście,
 - Os. im. Obrońców Poczty Polskiej*

*w tym punktowce - wieżowce: 1. nad Kanałem Raduni – 1958 r.

Ważniejsze osiedla na nowych terenach tzw. dolnego tarasu:

- Os. Roosvelta (do 1955)
- VII Dwór, w tym Osiedle Młodych (1957 – 1967)
- Górna Orunia
- Stogi
- Przymorze Małe i Wielkie (1959-75)
- Brzeźno
- Żabianka (pocz. lat 70.)
- Zaspą (proj. 1969, bud. 1973 – 83)

Ważniejsze osiedla na tzw.górnym tarasie

- Piecki – Migowo
- Jasień
- Kokoszki
- Osowa
- Osiedla na tzw. Gdańsku – Południe

Inwestycje przemysłowe, portowe i inne infrastrukturalne po 1945 r.

- SKM – 1952–57 – oddawanie kolejnych odcinków
- Rozbudowa i zmiany układu tramwajowego
- Otwarcie lotniska w Rębiechowie, zamknięcie we Wrzeszczu – 1974 r.
- Port Północny (1971-75)
- Rafineria (1978), G.Z.Nawozów Fosforowych
- Rozbudowa układu drogowego
- Ujęcie wody w Straszynie
- Oczyszczalnia ścieków
- Elektrociepłownia i układ ciepłowniczy